
Kronika

da bi delal. Španska čast ni v tem, da se ne motiš, ampak da ne prekličesh. Ta strast za enovitost se očituje v ljubezni in ljubosumnosti, v verstvu, kjer veliki španski red, jezuitski, stremi zgolj za avtoriteto... Izvrstno pozna Unamuno špansko mistiko, ki jo svet običajno slabo razume. Izvor ima v poznavanju samega sebe, v osveti za življenje, ki ga tlači okoliča, priroda in povestnica, v iskanju svobode in obrambe, v «notranjem gradu», kamor se po izreku svete Tereze lahko umakneš celo brez dovoljenja predstojnikov.

Večna, človeška tradicija torej obstoji, čeprav jo nekaj duši, pravi Unamuno v študiji o sedanjem marazmu. Glede inkvizicije méni — najsi je izgubil mladostno vero — da je ustrezala plemenskim nagonom obrambe, suma, individualizma. Španija je kakor buba, ki čaka svoje preobrazbe. Tam najdeš take posameznike kakor povsod, a društva so oslabela po senilnem formalizmu in nedružabnosti. Dokler je bila Španija krepka, se ji ni bilo bati za svoj «jaz». V hipertrofiji zgodovinske zavednosti, v občutljivosti glede časti pa se je dogodek, kot n. pr. izguba Kube, prelevil v narodno nesrečo. «Rod leta 1898.» jim je značilo toliko kot Francozu leto 1870.

Ti veličastni in bolešni Govori španskemu narodu, kjer Unamuno svetuje svojcem, naj otvorijo okna preko Pirenej in mislijo bolj na bodočnost nego na preteklost, se dajo primerjati s Fichtejevimi «Reden an die deutsche Nation». Miguel de Unamuno, akoprav Španec po duhu, ne verjame, da bi človek sebe povišal, če druge zaničuje. S svojim zgledom dokazuje, da biva na Španskem resnični humanizem.

Anton Debeljak.

Iz francoske književnosti v letu 1924. Pariški kritik Benjamin Crémieux je napisal nekje, da je razglabljanje o komaj minulem literarnem letu podobno početju tifuznega bolnika, ki misli, da bo hitreje in uspešneje pregnal bolezen, če si bo vsake četrte ure razburjeno meril temperaturo. Brezdvomno dobra primer! Gotovo namreč ni kaj prida, plodno tipati že kar ob koncu leta varljivo žilo literaturi, ki boleha prav od rojstva na kroničnem nervoznem utripanju srca, v poslednji dobi pa spet (v Franciji kot povsod drugod) na še nepojasnjenih težkih posledicah vojne psihoze. Toda zakaj bi književni poročevalec, tudi če je sam bolan, ne poskusil včasih biti zdravnik, ki v informativne svrhe sem in tja beleži posamezne drobne simptome, da bo kdaj laže razumel in razložil komplicirano patologijo?

Mimogrede povedano: Francozi imajo ugodno navado, da se ozro preko literarne «année passée» na prav originalen, šegav način — «sous une forme alerte, spirituelle et vivante» — v nekaterih obsežnih snopičih, ki odlomkoma očrtajo in okrcajo nove slovstvene prikaze (prikazni!), lokavo priporoče tiste, ki so se proslavili, in z veselo sedmino spremijo v pozabo slovstvene žive mrtvece, polovičarje in reklamne hlastače. Taki — recimo — koledarji so: *Le Gazetier littéraire, Historiettes, Anecdotes et Indiscrétions de l'An 1924 (Crès), L'Ami du Lettré 1924 (Crès)* in *Le Théâtre indiscret de l'An 1924 (Crès)*.

Podjetno sodobno slovstveno produkcijo tako razboritega in v apartni razvoj stremečega, po drugi plati pa tako vrlo klasično vzgojenega naroda kot je francoski bi primerjal brzo deroči reki, ki oddaja, izpreminjajoča se od včasih navidez neznatnih, pa eminentno vplivnih postranskih prilivov, v poslednji dobi spet bolj kot kdaj prej plodovite toke svoje struge v splošno svetovno literarno valovanje in po eni strani pospešuje, po drugi pa miri z njimi bujno rast v po vojne smeri orientirane umetnosti. Pospešuje s prekucuškimi novotarijami najmlajših, miri pa z globoko ukoreninjeno snovjo tistih mladih, ki so prevzeli in povečevali bogato literarno oporoko silne druge polovice 19. veka.

Kronika

Zdaj smo na razpotju (koliko jih je bilo že v dolgih stoletjih!), v dobi, ko se od preneglih padcev razpenjeni, kalni valovi polagoma pričenjajo čistiti ali odtekat, usihati. V snujočem kaosu prerajanja preteklo leto ni mnogo izpremenilo. Vez med maso in producenti je ostala ista, razmerje se je na račun najmlajših literarnih teženj celo poslabšalo. Položaj je razumljiv: publika mnogo raje še išče odsevov lastnega doživljanja in zajema estetskih in moralnih napojev v predvojnih strugah, ki imajo močne, vabljive in jasne vode, kot pa v razbrzdanem in še motnem hlastanju novih tokov, ki momentano bolj odplavljajo in trgajo kot pa namakajo v plodnost in opajajo, zraven tudi često zasipajo in plitvé lastno strugo.

Iz pretežno romanevega leta 1923., ki se je zdelo nekak višek iskajočega povojnega stvarjanja (velike revije so vzele v svoj krog najmlajše novotarje, Girandouxa, Moranda i. dr.) in je kazalo, da bo roman prevladal skoro vso literarno produkcijo in vzcvetel spet ko v dobi naturalizma, se je sledeče slovensko leto okrenilo baš v nasprotno smer. Komaj da so mladi avtorji (v letih 1918. do 1922.) z modernimi psihološkimi in socialno razglabljujočimi romani (o avanturističnih in sportnih romanih ne govorim) prodrli uspešno v čitajoče mase, se je literarna generacija leta 1924. spet močno odtegnila publiku in se zaprla sama vase. Novi književni krožki so proglasili zdaj druga gesla, ki streme priboriti prvo mesto v literarni tvorbi čisti poeziji, gojiti špekulativno filozofijo, baviti se z moralnimi problemi in se utapljati v misticizem. Tako je neka grupa počela izdajati novo beletristično revijo z naslovom «Philosophies» in otvorila v njej anketo o bogu — in mladi pisatelj Marcel Arland je naprtil temeljno krivdo novega «mal du siècle» odsotnosti boga...

Pojavil se je nov literarni izem, nadrealizem, *surréalisme*, ki ga prospagira André Breton s tovariši (Louis Aragon: Pariški seljak, Val sanj; Robert Desnos: Tuga za tugo in Philippe Soupault: Bratje Durandeu). O tem pokretu, ki je prevzel mnogo teženj od nekakega močno potenciranega romantizma, so prinesli poslednji meseci mnogo ugibanj in sodb. *Surréalisme* hoče ustvarjati iz medle podzavestnosti, iz vizionarnih doživetij, iz skrivnostnih emocij, iz imaginarnih predstav, skratka iz hipnih sanj človeka, ki se zavestno izogiba vsemu realnemu, logičnemu, jasnemu in razumnemu in se lovi za neprestanimi metamorfozami. Ta nova literatura išče snovi v polbudnem stanju (v nekakem intuitivnem onostranskem navdahnjenju), ko se ti napol v dremotici (ali podzavestni ekstazi) zdé vsi realni predmeti in budni občutki čezmerno povečani, izpremenjeni, globlji, pomembnejši — ali pa v videnju in občutenju otroka, ki s probujajočim se duhom tipa v prvo spoznavanje realnosti. André Breton piše v knjigi «Manifeste du Surréalisme» (programatični uvod in nekaj zgledov, naslovljenih Raztopljiva riba), kjer roman nazivlje «najnižji literarni genre», da duh, ki «se pogreza v *surréalisme*, z zanosom spet doživlja najboljši del otroške dobe». In pa: «Detinstvo se morda najbolj približuje pravemu življenju; detinstvo, ko vse tekmuje za učinkovito in brezslučajno posedovanje samega sebe.» Desnos pa značilno piše (Tuga za tugo): «Ne verujem v Boga, ampak imam zmisel za neskončnost. Nihče nima bolj religioznega duha ko jaz, neprenehoma zadevam ob nerazrešljiva vprašanja. Vprašanja, ki jih bom dopustil, so vsa nerazrešena, druga morejo staviti pač le bitja brez domišljije, ki me ne morejo zanimati.» Isti pisatelj tako popisuje neko krajino: «Te razvaline leže na bregu neke vijugaste reke. Podnebje je tam kakorsibodi. Na jugozapadu se dviga neka zelo visoka, preluknjana kovinska zgradba, koje uporabnosti nismo mogli določiti...»

Kronika

Pristaši te šole izdajajo bojovito revije «*Révolution surréaliste*» (uvredel jo je poet Paul Eluard), ki prinaša — brez tipografskih ekstravaganc — nadrealistične spise (večinoma apokaliptične vizije), fotografije, skice, «različno», kronike, poročila o dnevniških dogodkih (senzacionalnih umorih) in podobne prispevke.

Ob upadku romana se je pojavilo v občinstvu neoblajno zanimanje za eseje (socialne in psihološke), memoare (klasična doba), potopise (skladi iz Orienta in kolonij), biografije (literarne in politične), poljudno-znanstvene razprave in podobno slovetvo, ki se je v letu 1924. močno povzpelo in razširilo.

Omeniti bi tu le velike naklade novih, kritičnih izdaj in monografij o Konaržu (ob štiristoletnici poetovega rojstva) in študije, oziroma duhovita kramljanja o pokojnem Anstoleu Francou, ki se pojavljajo tako na gosto kot zdaj rumeni angeljski pri svetikarjih na pariških bulvarjih. Ali pa dela: André Maurois, *Art et la vie de Shelley*; istega avtorja *Dialogi o poveljevanju*; Alain Gerbault, *Sauvageur de l'Atlantique*; Gandhi, *Mlada Indija* (s predgovorom Romaina Rollanda) itd.

Zelo obilen natis se doživela literarne parodije Paula Rebouza «*À la Manière de...*» (dva zvezka v kolaboraciji s Charlesom Mullerjem pred leti, dva nova snopčka minulo leto), kjer pisatelj mestoma zelo posrečeno, a veslej duhovito karikira slog znanih francoskih klasičnih in modernih avtorjev. Urno pot v publiko sta našli tudi obe knjigi novinarja Frédéric Leffèvre «*Une heure avec...*», kjer esejist opazuje razgovore s literarnimi in znanstvenimi sodobniki. Oba pisatelja obljubujeta še nadaljevanja.

Vendar ima tudi roman mnogih sodanih avtorjev obilno bravcev. Tako so zelo priljubljeni zlasti med mlajšima svetom: Francis Carco (*Trop, Nédolmi* — iz štvrtja nižjih pariških slojev), Duhamel, Charles Maurras (Ulriksov ministerij), Pierre Benoit (najnovejši, židovski roman: *Jakobov studenec*), Jean Giraudoux (*Siegfried, Simon le Pathétique* etc.), Edmond Jaloux, Pierre Louys, Fardre, A. de Chateaubriant (*La Scière*), Francis de Miromandré, Proust, Švicar C.-F. Ramus, Dorgelès, Max-Jacob, Drenem, Valéry Larbaud, Henri Bérand, Pierre Mac Orlan, Pierre Milé, Suarés, Paul Valéry (*Euphémée ou l'Architecte, Duša in pica*) in še mnogo drugih...

Podjetno se je razvil pretokio leto slovsstveni tednik «*Les Nouvelles littéraires*», ki ga vodita Jacques Guenne in Maurice Martin du Gard. Izbral si je važno nalogo, posredovati s medsebojnima spoznavanjem med starišimi in mlajšimi generacijami. Kot «*hebdomadaire d'information, de critique et de bibliographie*» prinaša v vsaki številki nekaj res zanimivih člankov o sodanih umetnostnih vprašanjih (tudi inozemskih) in dobre knjižne (Edro. Jaloux) in gledališke (Claude Berton) kritike. Po tehnični in idejni plati so ta ilustrirani list, ki teha je v veliki obliki pariških dnevnikov, posneli že Poljaki s tednikom «*Wiadomosci Literackie*» in Rumuni a znanro «*Micrasa literara*».

Izmed preštivilnih leposlovnih editoj sta se, pač, ki smo kleverno obteženi s neugodno valuto, zelo dobrodošli dve novi, ki v res lepih, s originalnimi ilustracijami snopčih à 250 fra prinašata (v ponatisih ali izvornih) romane sodanikov: *Le Livre moderne illustré* in *Le Livre de demain*. Med še izdanimi romanoidi najdeš imena: Etesmier, Lichtenberger, Colette, Rardoux, Jaloux, Boylesve, Bourget, Régier, Fardre, de Miromandré, Chéren, Louys, Benjamin, Carco, Duhamel itd....

Še par besed o literarnih nagradah v letu 1924.

Kronika

Za odlikovance-pesnike se že skoro nihče več ne zmeni, toliko jih je. Niti v reklamne svrhe ni več mogoče porabiti blagovenečnega okrasnega pridevka «prix de poésie de...» Zakaj poctom vsako leto kar dežuje častnih in denarnih odlikovanj: od Francoske Akademije, od Društva književnikov, od številnih umetniških in literarnih združenj, od starih Jeux floraux, od različnih revij itd. Dokaj pozornosti sta zbudili minulo leto v tej kaotični množici dve imeni: Louis Le Cardonnell (prix Lasserre, 1924), rojen leta 1862., zdaj duhovnik v Rimu, ki je izdal samo dvojce del, Poèmes (1904) in Carmina Sacra (1912), odlikovan od prosvetnega ministrstva za še nepriobčeno novo knjigo «De l'une à l'autre aurore», in Jean Dars (nagrada Sully-Prudhomme, 1924), nagrajen za zbirko «Fièvres», kjer se poet v močnih verzih zataplja v misterije življenja in Smrti.

Med romancieri je dobil po sedmem glasovanju dokaj nepričakovano, a to pot brez ostrih časnikarskih polemik, veliko nagrado Goncourtove Akademije za leto 1924. generalni tajnik «Društva pisateljev-bojevnikov», Thierry Sandre, rojen leta 1890., avtor romana Le Chèvrefeuille, vestnega in globokega dela, pa ne ravno najboljšega od del, predloženih za ta upoštevani «prix littéraire». [Med odklonjenimi avtorji so: Marcel Arland, René Jouglet, F. J. Bonjean in Georges Oudard.] Nagrajeni Sandre, dober humanist, prevajalec Atheneja, si je stekel največ zaslug z izdajo «Anthologie des Ecrivains Combattants», ki je odkrila marsikatero bisere francoske vojne literature, ki bi sicer, raztreseni po malo znanih revijah, kmalu zapadli pozabljenju. Obelodanil je še romane: Vice (spomini iz ujetništva), Minne in Mousseline.

Nagrado Fémina «Vie Heureuse» je dobil pisatelj Charles Derennes (rojen leta 1882.) za živalski roman «Emil in drugi», izdan kot tretja knjiga zbirke Sentimentalni bestiarij (Čvrčkovo življenje, Netopir), ki je nekaka zmes podrobnih opazovanj, študij o psihologiji živali in spominov na mladost v provinci. Avtor je napisal tudi več površno koncipiranih, frivolnih povesti za bravece «Vie Parisienne» in pa romana Narod pola ter Življenje in smrt de Tournèvesa. Ravnokar je izšla knjiga «Deček v travi», v kateri Derennes opisuje mlade dni v domačem polju in podrobno razlaga, kako in zakaj je vzljubil živali.

L'Académie de l'Humour je odlikovala preteklo leto humorista Georges Armand Massona (rojenega leta 1892.) za knjigo «Le Parfait Plagiaire», ki se na vrlo duhovit in vesel, a nikdar žaljiv ali sirov način norčuje iz raznih pisateljev. Masson, ki je tudi poet (Tisoč in prva noč) in kritik (eseji o Pavlu Fortu, pevcu balad, gospej kontesi de Noailles, znani poetesi, in Anatoleu Franceu), je pred kratkim s sodelovanjem Homerja, Platona, Virgila, Shakespeareja, Danteja, Voltaireja, Goetheja in drugih velmož izdal še eno knjigo: L'Art d'accomoder les Classiques, v kateri komično posnema, zafrkuje in plagira imenovane velike sodelovalce.

V teatru ni leto 1924. prineslo nič kaj odločnega in uspešnega. Novitetam, sicer pompozno režiranim in virtuožno igranim, nedostaje po navadi dramske sile, zapletljaji so često prisiljeni, teze gole, osebe dostikrat neresnične, fantazija zaletljiva, dialog pa skoro vseprek naturen, gladek. Vlečejo le bolj odlično uprizorjene reprize znanih avtorjev, ki — predvojni novotarji — niso takrat imeli uspeha: de Curel, Bataille, Porto-Riche, Bernstein, Donnay, Sacha Guitry, Pierre Wolf, André Birabeau, Bernard Zimmer, Maurice Rostand, François Porché, Jacques Deval i. dr.

Od tujih dramatikov igrajo poleg klasikov zlasti Pirandella in Shawa.

P. S. Minuli mesec je Francija izgubila dva obetajoča književnika.

Umrli je mladi ravnatelj «Nouvelle Revue française», kritik in romanopisec Jacques Rivière, rojen leta 1886. v Bordeauxu, v pokrajini Montaignea in Montesquieua. Bil je eden prvih literarnih estetikov sodobnega francoskega knjištva (študije o poetih Claudelu, Baudelaireju, Gideu in Rimbaudu) in globok esejist (Odkritosrčnost napram samemu sebi, Vera, Samota, O pustolovskem romanu, v N. R. Fr., v letih 1912.—1914.). V edinem romanu *Aimée*, analitični mojstrovini, je izobličil nov tip moderne žene in z junakom Françoisom ustvaril močnega naslednika Adolpheu, Dominiqueu, Frédéricu Moreauju, Robertu Grezolu in de Valbertu. Boril se je zoper medlo splošnost v literaturi, zoper tako zvani globalizem (ime izvira od Rivièrea), — «l'état d'ensemble et de confusion», ki ga je simbolizem zanesel v francosko slovstvo, in se potegoval za povratek k psihologiji («clarté et distinction»), k nekakšnemu novemu klasicizmu. Od nejasne «pete» k močni, življenje izžarujoči «govorjeni» literaturi. Vtise triletnega ujetništva v Nemčiji je zabeležil v knjigi «L'Allemand». Obetal je še mnogo.

Prezgodaj je ugasnil tudi štiriintridesetletni Louis Chadourne iz Brivesa, čigar imena, ker ni živel v Parizu (centralizem!), ne najdeš v nobeni novih antologij. Pa bi bil vsaj to gotovo zaslužil. Napisal je verze: Spomin na pomladno smrt ter Ljubezen in peščena ura — in romane: Ladjin gospodar, Mladeniški nepokoj in Zemlja kanaanska. V potopisnih črticah iz Gvijane, Lonec v črnem, se zlasti jasno odraža njegova močna kontemplativna narava. *Pavel Karin.*

Kavovina Evrope. Tako so nazvali pariški listi ustanovitelja futurizma F. T. Marinettija, ko je šla čez pariški oder njegova tragedija «Le Roi Bombaue» in so se bile vnele zaradi «Manifesta» futurizma, objavljenega v «Figaru», žive polemike ter se je bil revolucionarni futuristovski oče še končno spopadel na sabljo z romancierjem Ch. H. Hirschem. O svojem literarnem revolucionarstvu, ki je z enim mahom zavrglo slavno preteklost ustvarjajoče Italije in ostalega sveta ter se ni zadovoljevalo s širjenjem futurističnih glasil, programov, letakov širom Evrope, ampak je stopilo pogumno tudi na misijonarsko pot v gledališče, v kavarno in na ulico ter se tako izpostavilo občudovanju in zasmehu najširših plasti, govori Marinetti še danes, po dvajsetih letih, z istim mladeniškim ognjem, kakor ga srečujemo ob slehernem nastopu mladostnih sil, ki si gnetejo, zaverovane v pravovernost lastnih idealov, tesno pot skozi trdno masivnost kulturne stavbe človeškega duha, zrastle iz matematične nujnosti zgodovinskega razvoja. O tem nam priča njegov avtobiografični članek «Caffeina dell' Evropa», ki ga priobčuje januarska številka milanske «Nouvelle» o priliki slavja, prirejenega letos v Milanu «poživljevalcu italijanstva». O svojem razmerju do ljudi in posledicah, ki jih je izzval njegov nastop v javnosti, pravi ta borec sledeče: «Razpršiti, popraviti bi bilo treba mnogo legend, zbrisati mnogo natolcevanj. A ne! Požvižgam se na vse! Sledim raje svoji usodi misijonarja umetnosti ter se rad poslužujem samega sebe, svojega zasebnega življenja in osebnih spominov, da morem poňovno udariti «pasatizem», ki še vedno onečašča mojo ljubo Italijo.» Hvaležen je silam, kumicam ob rojstvu in svoji mladosti, ker so ga ohranile ene največjih nesreč človeka: monotonije. Njegovo življenje je bilo zelo hrupno, nenavadno, pisano. Po očetu, Pijemontezu, je dobil svojo veliko silo krvoželjnega hotenja gospodovalca, na srečo brez goste mreže očetovih spletkarskih duševnih zmožnosti in brez njegovega sijajnega spomina. Rojen je bil v Aleksandriji v Egiptu, kjer je slovel njegov oče kot največji odvetnik in poznavalec civilnega prava, od matere iz Milana, ki je družila v sebi nežnost poezije, mehko glasbe in toplo prisrčnost solza. Obiskoval je kolegij francoskih jezuitov «Saint François»